

32. VZKRIESENIE MŔTVYCH

(Zjavenie Jána 20,11-12)

(7.videnie. Sedem vecí vo večnosti. Vzkriesenie)

*

Videl som (Ján) veľký biely trón (podobne 4,7: Videnie štyroch bytostí/ *Apokalyptické bytosti*) **a toho, čo na ňom sedel** (tróniaci Boh ako sudca sveta; podobne Daniel 7,9 > Izaiáš 6,1). **Pred jeho pohľadom utiekla zem i nebo a už pre ne nebolo miesta** (zánik neba a zeme, času a priestoru). **Videl som mŕtvych** (druhé vzkriesenie ako náprotivok k prvému vzkrieseniu blažených spravodlivých ku spásu z kapitoly 20,1-6: *Premoženie diabla/Spútanie draka*), **veľkých i malých** (univerzálnosť súdu; oživenie všetkých ostatných mŕtvych; oživenie hriešnikov a odpadlických kresťanov určených k odsúdeniu a nebytiu): **stáli pred trónom a knihy sa otvorili** (knihy dobrých a zlých skutkov: odkaz na Daniela 7,10 > Malachiáša 3,16; podobne apokryfy Apokalypsa Ezdrášova 6,20; Nanebovstúpenie Izaiáša 9,22; Apokalypsa Baruchova 24,1; 1Henoch 89,68-71; 90,20; 104,7). **Aj iná kniha, kniha života** (odkaz na 3,5: *Videnie siedmich svietnikov* - List sardskému zboru; podobne Filipským 4,3 > Lukáš 10,10 > Daniel 12,1 > 1Henoch 47,3; 103,1; 108,3) **sa otvorila a mŕtvi boli súdení podľa zápisov v knihách, podľa svojich skutkov.**

Námet Vzkriesenie mŕtvych v kresťanskom výtvarnom umení uvádza širokú tému *Posledného súdu*. Vzkriesenie spravodlivých i zatratených sa stáva súčasťou jednej scény, ktorá od 8.-9.storočia nechýba na žiadnej kompozícii. Za zvukov anjelských poľníc mŕtvi vystupujú z otvorených hrobov, z trhlín v zemi, občas sa vynárajú z mora (v tejto vodnej verzii zrejme doznieva pôvodná hebrejská predstava podsvetia ako temnej morskej hlbiny). Vzkriesení niekedy prechádzajú zmenou, vidieť, ako sú kosti poťahované svalmi. Inšpiráciou tohto variantu je pasáž z Ezechiela (37) o údolí suchých kostí: „...Suché kosti, počujte slovo Pánovo! ...vložím do vás ducha, že ožijete! ...strhol sa lomoz: kosti sa zblížovali, každá kosť k svojmu stavcu... na ne sa uložili žily a mäso a na povrchu sa im natiahla koža...vtom vstúpil do nich duch...postavili sa na nohy, vojsko nadmieru veľké...“ Podľa niektorých mytológov táto pasáž odkazuje dokonca na antické mýty, na dračiu siatbu, zuby Áresovho hada, z ktorých vyrástli vojaci pre tébskeho kráľa Kadmosa, alebo na rituály prírodných národov (zakopávanie kostí, ktoré malo prinavrátiť život zvierat). Námet Údolie suchých kostí ako predobraz Posledného súdu sa objavuje v ranom stredoveku (Apokalypsa z Trieru, 9.st.) a často na renesančných *epitafoch.V 15.storočí námet zobrazil Luca Signorelli (†1523) na nástennej maľbe kaplnky dómu v talianskom Orviete.

Cirkevný otec Augustín z Hippo Regia (†430) sa domnieval, že všetci vzkriesení sa ocitnú v Kristovom veku 33 rokov bez ohľadu na dĺžku svojho života. Ich telá budú bezchybné, zbavené všetkých neduhov. Podľa tejto predstavy ich stredovekí umelci zvyčajne maľovali. Väčšinou zobrazovali vzkriesené telá nahé, avšak s atribútmi hodností, ako sú mníšska tonzúra, pápežská *tiara alebo kráľovská koruna; niekedy sú nebožtíci oblečení (bazilejská Gallusova brána, 1185). Na *tympanóne západného portálu katedrály Notre Dame v Paríži (12.st.) sú medzi vykúpenými zobrazení iba francúzski králi a kráľovné, ktorí boli *donátormi

stavby. Vykúpení majú blažené tváre a anjeli im pomáhajú do raja, zatratencov s tvármi plnými bolestných grimás ťahajú do pekla diabli.

Východokresťanské umenie si vytvorilo vlastný obrazový typ vzkriesenia, v ktorom anjel otvára oblohu, objavuje sa motív Abrahámovho lona (praotec *Abrahám skrýva do záhybov svojho plášťa duše veriacich) a Bohorodičky s ochranným plášťom (pozri Christologický cyklus I.: *Madona*). Zem je zastúpená divými zvieratami, more zosobňuje žena s *rohom hojnosti (odkaz na antické vodné božstvá), obklopená morskými obludami, ktoré zo svojho vnútra vydávajú mŕtvych. Pre tento variant vzkriesenia sa používa grécko-latinský termín *anastasis/anastáza* (pozri Christologický cyklus I.), rovnaký ako pre námet *Kristovho zostúpenia do podsvetia* (pozri *Christologický cyklus III.*).

Vzkriesenie mŕtvych sa spája s bohatou symbolikou: baránok (Kristus), čierna farba (smrť), *fénix (znovuzrodenie), veľryba (Jonáš 2,1-10: vyslobodenie proroka z brucha veľryby ako symbol vzkriesenia ku spáse, pokore k Bohu), zajac (podľa stredovekej ľudovej mienky večne bdie, lebo nikto ho nevidel spať so zatvorenými očami). Symbolom všeobecného vzkriesenia, ale aj dokonalosti a kontemplácie, bolo vajce; v tomto význame na niektorých obrazoch spustené na tenkom závесе pod kupolou chrámu.

*

Vieru v zázračné **vzkriesenie** zo smrti k novému životu obsahujú takmer všetky náboženstvá. Vo vzkriesenie duše a tela, nový telesný život po smrti zrejme verili už neandertálci a starovekí obyvatelia Mezopotámie a Egypta, preto pripravovali pre svojich zosnulých hroby s bohatou výbavou.

Egyptská múmia, vypreparovaná telesná schránka, bola akýmsi dopravným prostriedkom, ktorý premiestnil zosnulého na druhý svet, do záhrobia. Tu poslúžila ako matrica pre nové, večné telo. Preto bolo tak dôležité zachovať telesné pozostatky čo najlepšom stave a najväčším zlom bolo, ak celistvosť múmie niekto porušil alebo ju zničil. Praktické rady o záhrobnom bytí podávali Knihy mŕtvych (pozri kapitola *Váženie duší*).

Prehistorickí Gréci verili, že v mŕtvom človeku zostával zvyšok života, kým z neho neostane iba kostra. Potom z neho neostane nič. V homérovských časoch 9.-8.st.pr.Kr. si mysleli, že mŕtvy existuje ďalej ako tieň vo svete vzdialenom od pozemského, žije spomaleným tempom, jednako len spôsobom podobným životu pozemskému.

Ani Izraeliti nevideli v smrti úplný zánik svojej existencie a verili, že odídu do záhrobia, **šeólu**, kde bude nejakým bližšie neurčeným spôsobom trvať ich bytie, prípadne že sa tu stretnú so svojimi predkami. Podobné závery však niektorí dnešní bádatelia (Kurt Schubert) odmietajú ako zlý alebo zjednodušený výklad starozákonných textov.

V starovekých predstavách zväzky mŕtvych a živých neboli pretrhnuté a mŕtvi sa mohli z podsvetia vracieť, buď v určitých dňoch, keď sa slávila ich pamiatka, alebo zo zvláštnych dôvodov (napr. pomsta za násilnú smrť). Zosnulého mohol z podsvetia odvieť a do pozemského života vrátiť zásah bohov. Keď však do tohto usporiadania sveta začal zasahovať **héros Asklépios**, ktorý sa vyučil lekárskeho umeniu a naučil sa kriesiť mŕtvych, Zeus ho zabil bleskom, aby obnovil poriadok.

Podľa Biblie smrť bola na človeka zoslaná Bohom ako trest za prvotný hriech (v Genezis 10.-9.st.pr.Kr. chápaný ako hriech pýchy a výzvy človeka voči Bohu; až od stredoveku sexuálny hriech, smilstvo). Najdôležitejším a najtypickejším bodom kresťanského učenia je dôraz na myšlienku vzkriesenia duše a tela: Ľuďom na onom svete bude navrátené telo, jedným preto, aby ním trpeli v pekle, druhým, aby sa tešili oslávenému telu v raji, „kde bude ich päť zmyslov zažívať hody: zrak bude vidieť do tváre Božej a nebeského svetla, čuch bude opájať vôňa kvetín, sluch hudba anjelských *chórov, chuť lahodnosť nebeského pokrmu a hmat jemnosť nebeského ovzdušia“. Podľa stredovekých predstáv budú oslávené telá vzdušné, dokonale krásne a večne mladé v náprotivku k biednym, nedokonalým, chorobami a starobou dokaličeným, pominuteľným telesným schránkam.

Prví hlásatelia evanjelia sa bez výhrad stotožňovali s vierou v Kristovo zmŕtvychvstanie a v dôsledku toho vôbec nepochybovali, že aj kresťania v pravý čas vstanú z mŕtvych. Tým sa odlišovali od ostatných náboženských vodcov staroveku, ktorí síce tiež hovorili o rôznych vzkrieseniach, ale väčšinou išlo o mytologické príbehy, ktoré súviseli s personifikovaným striedaním ročných období a každoročným príchodom jari, alebo boli záležitosťou výnimočných osobností a bohov. Evanjeliá ako prvé, keď neberieme do úvahy tajomného *Henocha z 2Kráľov (2,11), hovoria o človeku, ktorý skutočne zomrel, avšak premohol smrť a znova ožil.

V Starom zákone sa o vzkriesení (hebr. **tchijat ha-metim**) hovorí veľmi málo, to však neznamená, že tam chýba. Iba nie je prvoradou témou, ako je tomu v Novom zákone. Vo všeobecnosti platí, že staroveký človek mal úžitkový vzťah k svetu a taký bol aj starozákonný ľud. Bol praktický a sústredil sa na úlohu, ako v pozemskom živote slúžiť svojmu Bohu, aby si ho naklonil a získal jeho ochranu predovšetkým počas pozemského života. Ak jestvoval nejaký starozákonný koncept vzkriesenia, vzťahoval sa na nádeje znovuzrodenia celého izraelského národa (Ezechiel 37). V tom odrážal myslenie starovekého človeka, ktorý seba vnímal nie ako individualitu, ale iba ako súčasť nejakého celku. Prvým nespochybniteľným svedectvom v Starom zákone je Deuteronomium (12,1: „Toto sú zákony a nariadenia, ktoré máte zachovať v krajine, ktorú vám dá Pán, Boh vašich otcov, aby ju vlastnil po všetky dni, kým budete žiť na zemi...“). Ďalším je 2Machabejských (7,9: „...Pán všehomíra, pre ktorého my zomierame, vzkriesi nás pre večný život“).

V starozákonných *apokryfoch je vzkriesenie uvádzané ako výsada spravodlivých; neskoršie je očakávané pre všetkých, dobrých aj zlých. Ak jestvuje nejaká zmienka o vzkriesení jednotlivca, obsahuje ju Danielov text (12,12: „Mnohí z tých, ktorí spia v prachu zeme, precitnú; jedni na večný život, druhí na hanbu a večné zavrnutie“) Daniel tu zreteľne hovorí o všeobecnom vzkriesení spravodlivých aj nespravodlivých a jeho prorocko definuje jasné dôsledky ľudských činov pre večnosť. Existujú ďalšie starozákonné texty, ktoré píšú o vzkriesení v zmysle ľudského jedinca, predovšetkým Žalmy (16,10; 49,14-21 a ďalšie). Presný výklad Jóbovho veľkého vyznania (Jób 19,25-27) je síce protirečivý, ale ťažko tvrdiť, že by neobsahoval myšlienku vzkriesenia: „Ja viem, že môj Vykupiteľ žije a nakoniec sa postaví nad prachom. Aj keď moja koža bude tak rozrušená, zo svojho tela uzriem Boha...moje oči, nie cudzie Ho uvidia.“ Občas zaznejú tieto myšlienky vzkriesenia v textoch ďalších prorokov, napríklad Izaiáša (26,19): „Tvoji mŕtvi budú žiť, mŕtve telá vstanú, precitnú

a jasat' budú tí, čo bývajú v prachu“. V Ezechielovi (37,1-14) je spomínaná pasáž, známa ako tzv. Suché kosti, ktorá dokonca ovplyvnila kresťanskú ikonografiu *Posledného súdu*.

Ak Starý zákon hovorí o vzkriesení málo, možno čiastočne preto, že si učenie o vzkriesení vytvorili aj Egypťania a Babylončania. Pre malé a mladšie národy, medzi ktoré Izraeliti patrili, predstavoval náboženský *synkretizmus, prelínanie rôznych kultov, vážne nebezpečenstvo. Je možné, že sa židovskí náboženski predstavitelia obávali prílišného záujmu o vzkriesenie, ktoré by mohlo priblížiť vlastné náboženské predstavy náboženstvu iných, silnejších, starších a nepriateľských národov. V *intertestamentárnom období, keď ohrozenie izraelského národa nebolo také akútne, sa myšlienka vzkriesenia dostala viacej do popredia. Napriek tomu, že starovekí Židia nedospeli k žiadnej názorovej jednote, väčšina nejakú predstavu o vzkriesení mala. Zvyčajne si mysleli, že k životu budú vzkriesené telá v takom stave, v akom boli pred smrťou. V posledných dvoch storočiach starého letopočtu a v novozákonných časoch bolo vzkriesenie mŕtvych hlavným bodom sporu medzi *farizejmi a *saducejmi. Saduceji vzkriesenie tela vytrvalo odmietali, lebo Zákon ho nespomína, okrem spomínaného náznaku v Deuteronomiu súvislosti s bohoslužobným poriadkom.

Vlastné učenie o vzkriesení sa vykryštalizovalo až v **talmudskom** období 2.storočia. Ustálený pohľad na vzkriesenie podáva súbor tradícií Ústneho zákona, ***Mišna**. Vieru vo vzkriesenie potvrdzuje aj židovská liturgia, každodenné poobedňajšie požehnanie **Amida**, spomienkové modlitby za mŕtvych **hazkarat nešamot**, spomienkové dni v židovskom kalendári a posledný z Maimonidesových Trinástich článkov viery **Šloša asar ikarim**, kde sa píše: „Dôjde ku vzkrieseniu a človek bude musieť podať o sebe v posmrtnom živote pravdivú správu“. Jednako len sám veľký židovský filozof Maimonides (†1204) zdôrazňoval, že žiadny človek nie je schopný si rozumom predstaviť podobu telesného vzkriesenia, ani kedy k nemu dôjde.

Novozákonní autori sa nepozerali na Ježišovo vzkriesenie ako na nejaký jav, týkajúci sa iba bohočloveka, ale ako na Boží čin, ktorý ovplyvnil človeka vo všeobecnosti (Skutky 24,15; 24,21). Pre nich platilo, že vzkriesením Krista Boh dal svoju pečať na Kristovu vykupiteľskú smrť na kríži, demonštroval svoju moc nad smrťou a súčasne preukázal svoju vôľu spasiť človeka. Evanjeliá zdôrazňujú, že všeobecné vzkriesenie veriacich má priamu súvislosť so vzkriesením Krista, čo však neznamená, že budú spasení všetci vzkriesení, lebo niektorí „vstanú k životu, ale iní k odsúdeniu“ (Ján 5,29). Nový zákon jednoznačne učí, že všetci budú vzkriesení, ale pre tých, ktorí Krista odmietli, bude vzkriesenie definitívnym odsúdením a smrťou. Apoštol Pavol (Filipským 3,21; 1Korinským 15,35) hovorí o vzkriesení pneumatickom (gr. **pneuma** - duch, vdýchnutie), vnútornom a duchovnom, ktoré si ponecháva spojenie s pozemským telom, aj keď premeneným (1Korinským 15,36) Pavol dôsledne rozlišuje duchovné telo, zodpovedajúce potrebám ducha, od fyzického. Vlastnosťami duchovného tela sú jeho večnosť, sláva a moc (1Korinským 15,42). Marek (12,25) ďalej rozvádza učenie o vzkriesení, v ktorom zaznievajú debaty Krista s poslucháčmi a židovskými náboženskými predstaviteľmi. Píše, že po vzkriesení sa ľudia nebudú ženiť a vydávať, a preto ani pohlavne sa rozmnožovať. Teológia zaoberajúca sa otázkou Kristovho vzkrieseného tela konštatuje, že telo Vzkrieseného sa v istom ohľade podobalo fyzickému a v určitom zmysle bolo iné. Vďaka tomu mohli učeníci poznať svojho Majstra okamžite (Matúš 28,9; Ján 20,19) a inokedy nie (*Cesta do Emmauz*). V súvislosti s týmito predstavami Lukáš (24,39; 24,41-43)

zdôrazňuje, že vzkriesený Kristus o sebe vyhlasoval, že má mäso a kosti, niekedy prijímal pokrm, hoci z pohľadu neskoršej teológie z toho netreba robiť záver, že pre život po smrti bude nevyhnutná fyzická potrava (záver, aký prijali a podržali si starovekí Egypťania, Babylončania i Kanaánci). Z pasáží Lukáša odvodili stredovekí teológovia (Ota z Freisingu, 12.st.), že vzkriesenie človeka zahrnuje tak jeho dušu ako aj telo, nielen to, ktoré pochované v hrobe sa zachovalo celistvé, ale aj také, ktoré podľahlo rozkladu vo vode v prípade utopencov, alebo ho roztrhali šelmy, alebo uhorelo pri požiari... V neskorom stredoveku sa objavuje predstava okamžitého, resp. predbežného súdu hneď po smrti človeka, ktorá ho obdarí nehom alebo uvrhne do očistca, do pekla, kde bude čakať na definitívny súd na konci času. Keď sa šírilo kresťanstvo, praktikovali pohreb spopolnením často pohania (viera v magickú očistu duše ohňom). Kresťania, pokračovatelia židovskej pohrebnej tradície, uprednostňovali pohreb do hrobu; tiež preto, lebo lepšie vyhovoval myšlienke vzkrieseného tela. Súdilo sa, že ten, kto dá svojich príbuzných spopolniť, neverí vo vzkriesenie mŕtvych (za vlády Karola Veľkého za spopolnenie nebožtíka hrozil trest smrti).

O pravdivosti vzkriesenia mali svedčiť rôzne očité svedectvá. Jedno z nich zahrnul do svojej knihy (*Legenda aurea*) dominikánsky mních Jakub de *Voragine (†1298). Ide o legendu o sedmospáchoch: Pri prenasledovaní v polovine 3.storočia zaspalo zázračným spôsobom sedem kresťanov a po dlhom čase (187 alebo 372 rokov) sa na prechodnú dobu zobudili a oznámili zázrak užasnutému cisárovi Theodosiovi: „Ver nám, že kvôli tebe nás vzkriesil Pán pred dňom veľkého zmŕtvychvstania, aby si bez všetkých pochybností uveril, že zmŕtvychvstanie existuje“. Potom opäť zaspali a vypustili dušu (ide o cisára Theodosia I. Veľkého, †397, posledného panovníka nad celou Rímskou ríšou).

O vzkriesení pohanov a nespravodlivých Pavol nepíše, iba predpokladá riešenie v rámci Posledného súdu. Stredovekí náboženský myslitelia (Augustín), stúpenci tzv. predestinačného pesimizmu, odsudzovali na večné zatratenie všetkých nepokrstených bez rozdielu, aj nepokrstené nemluvňatá, aj tých, ktorí nepoznali kresťanstvo. Ale už pápež Inocent III. (1198-1216) vyjadril nádej, že milosrdný Boh nejakým spôsobom vyrieši túto situáciu v prospech nevinných obetí hriechu.

Mnohí stredovekí teológovia sa domnievali, že všetci budú vzkriesení v podobe mužských tiel, aj ženy, lebo Boh vymodeloval z hlíny iba Adama, zatiaľ čo Evu stvoril z jeho tela; súčasní bádatelia v tejto myšlienke vidia prejav starovekého a stredovekého antifeminizmu, ktorý vnímal ženu ako bytosť duchovne, eticky a fyzicky nedokonalú a hriešnu. Podľa Ota z Freisingu blažení zmŕtvychvstali budú vyhovovať istej ideálnej miere, budú bezchybné, obri a trpaslíci vstanú v normálnom veku, černosi „nebudú mať odporne čiernu kožu“, ozrutní (monstruoi) a predčasne narodení (abortívi) budú vzkriesení, ak boli pri narodení obdarení rozumom (verilo sa, že plod je obdarený dušou na štyridsiaty deň od počatia; pozri mágiu štyridsiatky v *Christologický cyklus III.: Nanebovstúpenie Pána*). Vzkriesené telo vyvolených bude nahé v prvotnej nevinnosti, alebo si uchová stud a bude oblečené, síce do bieleho odevu, ale predsa len na znamenie poslednej stopy hanby a hriešnosti.

Dôležitú úlohu hralo aj miesto, kde mŕtvy čakal na vzkriesenie (pozri kapitola *Spútanie draka*). Verilo sa, že pred hrôzami posledného súdu obstojí ľahšie v spoločenstve ľudí, ktorí žili podľa klasických rehoľných sľubov alebo v blízkosti svätých osôb i miest; niektorí

za týmto účelom cestovali do Jeruzalemu, lebo verili, že pohreb v blízkosti Ježišovho hrobu im zaistí večnú blaženosť. Ak to situácia a postavenie človeka dovoľovalo, žeral si byť pochovaný v kláštore alebo kostole. Zrejme z tých istých dôvodov boli zriaďované konfesijne oddelené cintoríny; zomierajúci sa obávali, aby ich vzkriesenie nezastihlo v nevhodnom spoločenstve a neboli opomenutí pri udeľovaní spásy. Tí najmocnejší zriaďovali kláštory pre potreby vlastného rodu: jednou z hlavných úloh mníchov bolo nepretržitými orodovnými modlitbami zabezpečiť zosnulým rodu lepšie vyhliadky na spasenie.

Súčasnú poňatie vzkriesenia tela predstavuje jeden zo základných článkov kresťanskej viery, v ktorom sa hlása, že v určitom Bohom stanovenom čase opäť ožijú aj naše smrteľné telá a vo svojej vzkriesenej podobe sa opäť spoja s nesmrteľnou dušou.

Náuku o vzkriesení (arab. kijáma) obsahuje aj islamské náboženstvo. Smrť nastáva odlúčením duše od tela, keď anjel smrti Azra'il/Izra'il, vysoký 70 000 stop, so 4 000 krídlami a s množstvom očí, na pokyn Alaha berie človeku dušu. Pre dušu má Korán dva výrazy: nafs predstavuje nižšiu, fyzickú dušu, ktorá je spájaná s fyzickými túžbami a prežitkami (v arabskej filozofii nafs predstavuje to isté čo intelekt akl). Výraz rúh znamená vyššiu dušu.

Mnohí islamskí teológovia zastávajú názor, že duša sa podrobí súdu hneď po smrti tela. Ojedinele, na rozdiel od ortodoxnej tradície, sa objavuje názor, že večne žiť bude iba duša, čiže nedôjde k oživeniu tela ale duše. Prvým vzkrieseným bude Mohamed...